

Andrásfalvy Bertalan

Kóka Rozália: *Bukovina, Bukovina.*

***Utam végén visszaneztek* című könyvéről**

Budapest, Fekete Sas Kiadó, 2017

■ A magyarországi népek, népcsoportok történelmét, különösen az utolsó három évszázad sorsát igazán, a maga valóságában, hatását az ország történelmére, alig ismerjük. Történelmünk eseményeit csak a hatalmat gyakorló, a nyugati, európai kultúrát német közvetítéssel mintának tekintő értelmiség, nemesség és polgárság szemüvegén keresztül értékeljük, és ezt a szemléletet közvetítette közoktatásunk is, általánosnak tekinthető történelmi tudatunkat alakítva. Csak a legutolsó évszázad folyamán jelent meg benne az a törekvés, hogy országosnak nevezhető események mögött a lakosságnak az első világháború idejéig többségét adó parasztság sorsának változását mint az eseményeket kiváltó, magyarázó okát keressük. Igaz, nagy műveltségű, osztályhelyzetükből következő elfogultságukon, önzésükön felülemelkedő, nemzetünk sorsáért aggódó nagyjaink, költőink, tudósaink már a reformkorban felismerték történelmi tudatunk egyoldalúságát és ebből is következő tragikus megosztottságunknak az egész nemzet létét fenyegető veszedelmét, a múltban elszenvedett vereségeink végső okát. Ehhez most itt csak Arany János és Petőfi Sándor közös megnyilatkozását idézem fel, azt, amiben kifejezték reményüket az életükben kibontakozó, magyar népköltési gyűjtésekkel kapcsolatban: ha a magyar nép csodálatos költészetét kezdjük megbecsülni, remény van arra, hogy ezután polgárilag is elismerjük népünk jogait, értékét. Elég itt csak felidézni, hogy a Verbőczit istenítő, az ország sorsát irányító rendi nemzet kitagadta a magyar jobbágságot a nemzetből, kétségbe vonta magyarságát is, és éppen ez volt az oka minden veszedelmünknek, Muhinak, Mohácsnak, Nagymajténynak, Világosnak, Trianonnak és mai megosztottságunknak is. Mikor az országot irányító vezetők közt akadt valaki, aki ezt a múltban felismerte, és sajnos, csak kis időre is „felfüggesztette”, mint például Hunyadi János 1456-ban, egész Európa történelmét érintő, alakító diadalmat arathatott felfegyverzett parasztjaival az

akkori világ legnagyobb és legkorszerűbb hadserege lett Nándorfehérvárnál.

Trianonban az egykori, a Kárpát-medencét kitöltő magyar és saját nyelvükkel élő kisebbségi népcsoportok öt ország állampolgáraivá lettek. A Kárpát-medencei magyar nyelvű népcsoportok közt is, eltérő földrajzi és jogállású helyzetükből kifolyólag, nagy műveltségbeli és életviteli, magatartásbeli különbségek alakultak ki történelmük során. Így például a Dél-Dunántúlon kialakult ormányságinak elnevezett népcsoport, a XVI-tól a XVIII. század közepéig a leggazdagabb és legműveltebb, egyben legtermékenyebben gyarapodó tája volt az egykori országnak, annak ellenére is, hogy török megszállás alá került, több mint száz évig, a XVI. század közepétől a XVII. század végéig. Az ugyan korlátozott függetlenségét visszanyerő „rendi nemzet” Magyarországon, a legnagyobb földesurak érdekeit kiszolgáló hatalom „törvényesen” megfosztotta ezt a népcsoportot lakóhelye, természeti környezetének sokoldalú kihasználásától, azal együttműködő gazdálkodásának lehetőségétől, mire ennek a népcsoportnak hagyományos műveltsége, és ezzel erkölce is megváltozott, és öngyilkos magatartásával valóságosan kiirtotta magát. Ennek a népcsoportnak köszönhető a XVII–XVIII. században még az Alföldön lévő mezővárosok népességszámának fenntartása is, de a durva születéskorlátozásával, az „egykézéssel”, mára egykori szűkebb hazájában is, csak a lakosság töredékét, néhány százalékát teszi ki. Hasonló sorsa lett még több régen nagy műveltségű magyar népcsoportnak, például a Sárköznek Tolna megyében, a Garam mentének a Felvidéken, vagy a Küküllő mentének Erdélyben. Ugyanezen idő alatt más, sanyarúbb sorsú népcsoportjaink megsokszorozták lélekszámukat. Ebben a könyvben bemutatott bukovinai székely népcsoport is csodálatra méltó termékenységével tűnt ki.

1764. január 7-ére virradó hajnalon a császári csapatok ágyú- és puskatűzzel meglepték a Csík megyei Madéfal-

va lakóit és az ott összegyűlt fegyvertelen székelyeket, akik régi, a királyoktól kapott kiváltságaikra hivatkozva népgyűlést hívtak össze ebben a faluban, hogy tárgyalást folytassanak a császári tisztekkel. A mézszárlás halálos áldozatainak száma máig ismeretlen, 200 és 600 körül lehetett, köztük sok asszonnyal és gyermekkel. Az életben maradtak nagy része a havasokon keresztül Moldvába menekült, ahol az oda korábban kivándorolt magyaroknál húzták meg magukat. A Moldvai Fejedelemség akkor még a Török Birodalom része volt, és hozzá tartozott Bukovina tartomány is, amit 1774-ben szerzett meg a Habsburg Császárság a töröktől. Időközben Hadik András lett Erdély főkormányzója, aki kivizsgáltatta a császári hadsereg madéfalvi vérengzését, megállapította ennek jogtalanságát, és kijárta Mária Teréziánál a lázadóknak bélyegzett székelyek számára a kegyelmet és később annak engedélyét is, hogy az elnéptelenedett Bukovina tartományba telepíthesse le a Moldvában szétszóródott madéfalvi menekülteket. Hadik András saját katonáit küldte ki Moldvába, hogy azok felkutassák a szétszóródott bujdosókat, hirdessék ki a királynő kegyelmét, és vezessék őket Bukovinába, ahol telephelyeket és családonként megélhetést biztosító, mintegy harminchat holdas jobbágybirtokot kapnak bizonyos ideig tartó adómentességgel. 1776–1777 telén már több mint száz családot sikerült Bukovinába letelepítenie két faluba, melyeknek Istensegits és Fogadjisten nevet adtak. A tíz évvel később megint nagy lendületet vett telepítés során létrejött falvak kapták Hadik- és Andrásfalva, valamint Józseffalva nevet. 1776 és 1786 között összesen 2684 főt telepítettek le Bukovinában, ezzel formálódott meg a bukovinai székely népcsoport, melynek lélekszáma – az onnan több hullámban szétarajzókkal együtt – alig két évszázad alatt megtízszereződött. A bukovinai magyar néprajzi csoport nemcsak ezzel a példátlan számszerű gyarapodásával tűnik ki a magyar néprajzi csoportok közül, hanem azzal is, hogy – csekély iskolázottságuk ellenére – soraikból aránylag a legtöbben próbálják felkutatni és megfogalmazni saját népcsoportjuk történetét és hagyományait. E bukovinai székely népcsoportból származik Kóka Rozália, e könyv szerzője, aki a könyv címében is jelzi, hogy Bukovináról, a bukovinai magyarok sorsáról, rendkívül értékes hagyományairól és e hagyományt kutató és felhasználó életútjáról akar beszámolni. Mert a Madéfalváról 1764-ben elűzött székely ősei két évszázad alatt, nem számolva számos, a világba szétszóródott kirajzásukat, még ötször kényszerültek továbbmenekülni, áttelepülni. A csodálatosan gyarapodó, a Magyarországtól legtávolabb került népcsoportból már a XIX. század

végén és XX. elején összesen több száz család keresett új hazát Magyarország különböző részein, például Hunyad, Arad, Szolnok-Doboka, Beszterce-Naszód és Temes vármegyében, az Al-Duna mentében, Amerikában és Kanadában. 1932-ben Józseffalvára jött plébánosnak Kolozsvárról Németh Kálmán ferencrendi szerzetes, aki sokoldalú szervezőmunkával mindent megtett paptársai segítségével a falubeliek művelődéséért és magyarságuk megerősödéséért. 1939-ben a falu teljesen leégett. Németh Kálmán mindent elkövetett, hogy magyarországi segítséggel újraépítse a falut, de amikor a bukovinai németeket e messzi szórványukból Németországba kezdték hazatelepíteni, elhatározta, hogy ő pedig megkísérli a bukovinai magyarokat Magyarországra hozatni. Sok fáradozás után ez a terve csak akkor kezdett megvalósulni, amikor 1941-ben a háború alatt a Bácskát megszerezte a magyarság, és onnan a trianoni béke után betelepített szerb dobrovoljácok elmenekültek. A magyar kormány Bácskát jelölte meg a bukovinaiak új hazájául, és állami segítséggel áttelepítették azokat, szinte teljes létszámukban, a hozzájuk csatlakozott mintegy ezer moldvai csángó-magyarral együtt. Itt, Bácskában harmincegy magyar falu jött létre az öt bukovinaiból. Amikor a háború végén, 1944-ben Románia átállt a másik oldalra, délről a szovjet és szövetségeseinek csapatai olyan gyorsan nyomultak fel északra a Bácskában is, hogy e falvak népe fejvesztetten menekült, szinte mindenét hátrahagyva észak felé. A legdélibb falvak népét utolérte az ellenség, és az ott elfogott férfiak nagy részét kivégezték. A menekülőket egészen az osztrák határig vezették, de többségük nem volt hajlandó elhagyni az országot, s főként zalaiaknál húzták meg magukat. Csak a háború után telepítette le az állam a menekülteket Tolna és Baranya megyében, eleinte az onnan elmenekült németek házaiba, utána pedig a kitelepítettekébe a Beneš-dekrétum értelmében Felvidékről elűzött magyarokkal együtt. Innen az erőszakos térszervezések idején költözött több család Felsőnánáról Érdre, a főváros közelébe, köztük az 1943-ban még Bácskában született Kóka Rozália családja is. A könyvben a nyelvjárási sajátosságok szépségét gyakran felhasználó, olvasmányos, szép stílusban írja meg életútját, övéinek sorsára is sűrűn kitekintve. Gyermekkori emlékeit szívszorító őszinteséggel tárja fel, például hogy mint alázták meg, büntették és verték elemi iskolai éveiben őt és társait „piszkos csángó” mivoltuk miatt. Ebben az időben fogalmazódott meg benne az az elhatározás, hogy ő is tanító néni lesz, de nem fogja bántani a gyerekeket, nem úgy, amint őt is bántotta tanítója, igazságos lesz, de letagadja és minél előbb el akarja felejteni szé-

gyellni való csángószékely mivoltát. Gondolkozásában csak az hozott változást, hogy szekszárdi gimnazistaként egyszerre felfedezte, hogy az általa szeretett népdalok legszebb példáit Kodály Zoltán 1914-ben a bukovinai székelyeknél találta meg, és azokat fel is használta a *Székelyfonóban*. A gimnáziumban lelkes népi táncossá válik, érettségije után mint tanítóképzős már tudatos néprajzi gyűjtő, aki néprajzi gyűjtőpályázatokat nyer meg bukovinai székely szokások, mesék és igaz történetek lejegyzésével, nemegyszer szakemberek által is kiválónak ítélt tanulmányok írásával. Például máig publikálatlan az a munkája, amit a „ráböjtölés” szokásáról írt, melyet Diószegi Vilmos – a magyar néphitkutatás egyik legnagyobb művelője – egyenesen egyedülállónak nevezett. Nagy értékű az a munkája is, mellyel közösségeket szervezett a népdalművelésre, és mesemondó előadásaival a népmesék megbecsülésére, nevelésben való felhasználása felé fordította sok tanár és tanító figyelmét. Meséit és igaz történeteit közlő írásai, könyvei igen népszerűek lettek, számos magyar kitüntetéssel, majd nemzetközi elismerést és díjat is hoztak számára. Könyvéből nemcsak tartalmas életútját ismerhetjük meg szinte regényes, szépirodalmi fokon, hanem képet kapunk a bukovinai néptörténet és néphagyomány egészéről is. Ugyanis részleteket olvashatunk e néprajzi csoporttal foglalkozó tudósok, írók műveiből, és elolvashatjuk a bukovinaiak történetét érintő tudósítások, rendelkezések, hivatalos írások legfontosabbjait. Igen értékes az a gyűjtemény is, mely húsz bukovinai székely hosszabb-rövidebb emlékezését tartalmazza, szó szerinti lejegyzésben.

Kóka Rozália munkája számos megoldandó kérdést vet fel. Például éppen személyes emlékei – melyeket mások tapasztalatai is megerősítenek – azt tanúsítják, máig mennyire nem ismeri a magyar társadalom többsége a magyar nép történetét, mennyire szükség lenne olyan iskolai történelemtanításra, amely kitekint a magyar köznép, a parasztság országárszenként is nagyon eltérő sorsára. (Annak idején a Duna TV kifejezetten arra jött létre, hogy a szétszakított magyar nép folyamatosan megismerhesse elszakított, elfelejtett vagy hamisan megvádolt nemzetrészeit, és „hogyan legyen híd, kapocs a Kárpát-medence magyarjai és más népei között is”. A fiatalokat itthon megtartó nemzeti érzés alapja az így kapott élményszerű ismeret lehet csak. A paraszt szó ma is sértő jelző, megítélése nem változott sokat az elmúlt évtizedekben sem. Többségünk ma sem tekint úgy erre a parasztságra, mely nemzetközi összehasonlításban is kimagaslóan gazdag hagyományt őrzött meg a népművészetben, népköltészetben és a népszokások területén.

Nem része az iskolai tanításnak a magyar népismeret, és a népművészetnek nemcsak ismeretére van szükség, hanem arra is, hogy a társadalom és az egyén életében, életfontosságú gyakorlatát, funkcióját is megismerjék és felhasználják. Gondolok itt az emberi kapcsolatok, a „társadalmi tőke” megteremtésének, felélesztésének hagyományos módjára, melyben nem a versengésben való győzelem, hanem a szép teremtésében való együttműködés az előbbinél sokkal nagyobb öröme kell megtanítanunk a fiatalokat. Erről írta Kopp Mária *Magyar lelkiállapot* című könyvét. Kóka Rozália ilyen művészi színpadteremtő és megtartó közösségek egész sorát hozta létre a népdalkörökben, hagyományörző egyesületekben. Nem az ezért kapott elismerések, díjak a fontosak, hanem az ezekben szerepet, közösséget találó gyermekek és felnőttek kifejezett öröme. Ez is felhívja a figyelmünket, hogy a művészeti nevelés máig nem kapta meg méltó elismerését, megbecsülését az iskolai oktatásban.

Kóka Rozália életútja és munkája arra biztatja olvasóit, hogy hozzá hasonló módon ők is részt vehetnek egész nemzetünk sorsának javításában, boldogságának szolgálatában.